УДК 343.72:004.8(477)

https://doi.org/10.68134/ah.2026-11-20.043

Палій Анастасія
студент, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: Таїсія В. Ш., старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ШАХРАЙСТВО З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Анотація. У тезах розглянуто проблеми кримінально-правової кваліфікації шахрайства, вчиненого із застосуванням технологій штучного інтелекту, зокрема дипфейків, синтезу голосу та автоматизованих повідомлень. Актуальність дослідження зумовлена тим, що цифрові інструменти підвищують переконливість обману, однак не завжди змінюють юридичні ознаки кримінального правопорушення. Метою є визначення меж застосування статті 190 Кримінального кодексу України до таких діянь та оцінка доцільності законодавчих змін. На основі аналізу чинних норм, наукових публікацій, законопроєкту № 15379 і матеріалів Дослідницької служби Верховної Ради України розмежовано використання штучного інтелекту як засобу комунікації та незаконні операції з використанням електронно-обчислювальної техніки. Обґрунтовано, що створення або поширення дипфейку саме по собі не свідчить про закінчене шахрайство; необхідно встановити обман, умисел, майновий результат і причинний зв'язок. Окрему увагу приділено визначенню ролі фізичних осіб та перевірці цифрових доказів. Зроблено висновок, що зміни до статті 190 КК України мають ґрунтуватися на доведеній потребі правозастосування, узгодженні термінології та реальному підвищенні суспільної небезпеки, а не лише на факті використання штучного інтелекту.

Ключові слова: шахрайство, штучний інтелект, дипфейк, кримінально-правова кваліфікація, цифрові докази, обман, законодавство України.

Abstract. The paper examines problems in the criminal-law qualification of fraud committed using artificial intelligence technologies, including deepfakes, voice synthesis and automated messages. The relevance of this research arises from the ability of digital tools to make deception more convincing without necessarily changing the legal elements of a criminal offense. The purpose is to determine the application of Article 190 of the Criminal Code of Ukraine to such conduct and assess the need for legislative amendments. The analysis draws on Ukrainian criminal legislation, academic publications, draft law No. 15379 and analytical materials of the Research Service of the Verkhovna Rada of Ukraine. It distinguishes the use of artificial intelligence as a means of communication from illegal operations involving computer equipment. The paper argues that creating or distributing a deepfake does not in itself constitute completed fraud: deception, intent, the property-related outcome and the causal link must be established. Attention is also paid to identifying the responsible natural persons and verifying digital evidence. It is concluded that amendments to Article 190 should address demonstrated enforcement needs, consistent terminology and genuine increases in the social danger of conduct rather than the mere use of artificial intelligence.

Keywords: fraud, artificial intelligence, deepfake, criminal-law qualification, digital evidence, deception, Ukrainian legislation.

Вступ

Шахрай може надіслати голосове повідомлення, яке потерпіла особа сприйме як звернення близької людини, хоча насправді його створено за допомогою штучного інтелекту (далі – ШІ). Подібні технології дають змогу відтворювати голос, змінювати відео та складати переконливі прохання про переказ коштів. Для кримінально-правової оцінки важливо з’ясувати, чи змінює використання ШІ кваліфікацію шахрайства, чи воно є лише новим засобом

обману. Від цього залежить і обґрунтованість пропозицій щодо змін до ст. 190 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Одним із найпомітніших засобів такого обману є дипфейк (deepfake) – створений або змінений за допомогою ШІ аудіо- чи відеоматеріал, який видають за справжній. Е. В. Присяжнюк описує схеми, у яких шахраї імітують голос родича або працівника банку й переконують потерпілу особу терміново переказати кошти [1, с. 342–343]. С. І. Хом'яченко та М. Є. Дроздов звертають увагу й на автоматизовані фішингові повідомлення, пристосовані до конкретного адресата [2, с. 462]. Такі засоби можуть посилювати правдоподібність обману, однак його майнова мета залишається незмінною.

Мета і завдання

Визначити особливості кримінально-правової кваліфікації шахрайства із застосуванням технологій штучного інтелекту, з'ясувати межі застосування ст. 190 КК України до таких діянь та оцінити обґрунтованість запропонованих законодавчих змін.

Методи

Використано формально-юридичний метод для аналізу положень КК України, системний метод для розмежування способів вчинення шахрайства, а також аналіз наукових публікацій, законопроєкту № 15379 та інформаційної довідки Дослідницької служби Верховної Ради України.

Результати та обговорення

Відповідно до ч. 1 ст. 190 КК України шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [4]. Тому сам по собі факт створення дипфейку ще не означає закінченого шахрайства. Необхідно з'ясувати, як саме потерпілу особу ввели в оману, чи вплинув цей обман на розпорядження майном і чи отримав винний можливість ним розпоряджатися. Якщо особа намагалася виманити кошти, але переказ не відбувся, за наявності відповідних ознак може йтися про замах, а не про закінчене правопорушення. Це добре видно на прикладі підробленого голосового доручення керівника підприємства. Бухгалтер отримує нібито його повідомлення й перераховує гроші на рахунок, зазначений шахраєм. Вирішальним тут є не те, якою програмою відтворено голос, а те, що неправдиве доручення спонукало уповноважену особу до переказу. Саме такий зв'язок між обманом, діями бухгалтера й заволодінням коштами потрібно довести.

Водночас виникає питання про застосування ч. 4 ст. 190 КК України. Вона передбачає, зокрема, відповідальність за шахрайство шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки [4]. Проте надсилання дипфейку через месенджер не тотожне проведенню незаконної комп'ютерної операції. Якщо обманута людина самостійно переказує гроші, ознаку, передбачену ч. 4, не можна виводити лише з факту використання інтернету чи ШІ. Її наявність потребує окремого обґрунтування з урахуванням способу заволодіння майном. Коли шахрай додатково втручається в роботу інформаційної системи, необхідно перевірити, чи містять ці дії самостійні ознаки правопорушення, передбаченого ст. 361 КК України [4]. Інші кваліфікуючі ознаки також не можна підміняти посиланням на технологію. Наприклад, для застосування ч. 3 ст. 190 КК України недостатньо самого факту воєнного стану: закон одночасно вимагає заподіяння значної шкоди потерпілому [4].

Ще одна складність – визначення особи, відповідальної за шахрайство. Програма може самостійно формувати повідомлення, добирати слова й навіть вести діалог, однак за чинним кримінальним законодавством це не робить її суб'єктом кримінального правопорушення. У кожній справі потрібно встановити роль людей, які організували схему, налаштували її роботу чи безпосередньо використали результат для заволодіння майном. О. С. Гораш,

Н. М. Колесник та О. О. Авдєєв порушують ширше питання про пристосування інститутів вини та кримінальної відповідальності до використання дипфейків [3, с. 15–17]. Проте сама участь у створенні програми ще не доводить умислу на конкретне шахрайство. Окрему проблему становить доказування таких діянь. Відео з обличчям певної особи або аудіо з її голосом уже не можна без додаткової перевірки ототожнювати з її участю в події. Для встановлення обставин потрібні первинні файли, дані про їх походження й пересилання, відомості щодо банківських операцій та інші взаємопов'язані докази. Програмний висновок про ймовірну генерацію зображення чи голосу може допомогти перевірці, але сам по собі не підтверджує ані винуватості особи, ані всіх ознак шахрайства. На труднощах збереження цифрових матеріалів та встановлення причетних осіб наголошують і Хом'яченко з Дроздовим [2, с. 460, 462–464].

Щодо необхідності законодавчих змін існують різні підходи. Е. В. Присяжнюк пропонує доповнити ст. 190 КК України кваліфікуючою ознакою використання дипфейків або іншого створеного ШІ контенту [1, с. 343–344]. С. І. Хом'яченко та М. Є. Дроздов також розглядають використання ШІ як підставу для вдосконалення кримінально-правових норм [2, с. 463–464]. Проте, на наш погляд, сам факт застосування ШІ не завжди свідчить про більшу суспільну небезпеку порівняно з іншими способами обману. Це потрібно доводити з урахуванням обставин діяння, а не лише назви використаного інструмента. Ця дискусія набула практичного значення після реєстрації 3 липня 2026 року законопроєкту № 15379 [5]. Він пропонує уточнити формулювання ч. 4 ст. 190 КК України щодо використання інформаційно-комунікаційних систем або систем ШІ та доповнити статтю приміткою з визначенням відповідних понять. Станом на 27 жовтня 2026 року проєкт перебуває на опрацюванні в комітеті й не є чинним законом.

Дослідницька служба Верховної Ради України в інформаційній довідці до проєкту звертає увагу на те, що обман уже охоплюється ст. 190 КК України незалежно від використання телефону, чат-бота чи дипфейку [6, с. 2]. На думку фахівців служби, окреме визначення систем ШІ у примітці до однієї статті може спричинити термінологічні суперечності з іншим законодавством [6, с. 2–3]. Крім того, процесуальні правила перевірки доказів не можуть установлюватися лише дорученням уряду, передбаченим законопроєктом [6, с. 3]. Ця довідка є інформаційно-аналітичним матеріалом, а не офіційною позицією Верховної Ради України. Вважаємо, що сама згадка про ШІ у ч. 4 ст. 190 КК України не розв'яже труднощів кваліфікації. Насамперед доцільно забезпечити єдиний підхід до відмежування незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки від обману, для якого інтернет є лише засобом спілкування. Передчасним видається і закріплення окремої технічної дефініції ШІ в примітці до ст. 190 без її узгодження з іншим законодавством. Якщо надалі буде доведено необхідність нової кваліфікуючої ознаки, вона має відображати конкретне підвищення суспільної небезпеки діяння, а не сам факт застосування певної технології.

Висновки

Отже, ШІ змінює способи, якими шахраї здобувають довіру, але не усуває необхідності доводити обман, умисел і заволодіння майном або придбання права на нього. Найскладнішими залишаються розмежування способів шахрайства, визначення ролі причетних осіб та перевірка цифрових матеріалів. Тому перш ніж доповнювати ст. 190 КК України новою термінологією, необхідно оцінити недоліки чинної практики та обґрунтувати, яких саме змін вона потребує.

Список використаних джерел

1. Присяжнюк Е. В. Технології генеративного штучного інтелекту як засіб учинення шахрайства: проблеми кваліфікації за ст. 190 КК України. Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 15 травня

2026 р.). Вінниця : ХНУВС, 2026. С. 342–344. URL: https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/25784 (дата звернення: 27.10.2026)

2. Хом'яченко С. І., Дроздов М. Є. Кіберзлочини з використанням штучного інтелекту: виклики для кримінального права та господарського процесу України. Аналітично-порівняльне правознавство. 2026. № 2, ч. 2. С. 460–464. DOI: 10.24144/2788-6018.2026.02.2.72

3. Гораш О. С., Колесник Н. М., Авдєєв О. О. Кримінально-правові виклики та стратегії протидії зловживанням технологіями Deepfake у сучасному цифровому просторі. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2026. № 2 (38), ч. 2. С. 14–25. DOI: 10.32631/vca.2026.2.p2.02

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 27.10.2026).

5. Проєкт Закону про внесення змін до статті 190 Кримінального кодексу України щодо криміналізації протиправних (шахрайських) діянь, вчинених із використанням інформаційно-комунікаційних систем або систем штучного інтелекту : від 03.07.2026 № 15379. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70271 (дата звернення: 27.10.2026).

6. Дослідницька служба Верховної Ради України. Інформаційна довідка щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до статті 190 Кримінального кодексу України щодо криміналізації протиправних (шахрайських) діянь, вчинених із використанням інформаційно-комунікаційних систем або систем штучного інтелекту» (реєстр. № 15379 від 03.07.2026). 3 с. URL: https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/34444.pdf (дата звернення: 27.10.2026).